

УДК 332.1

ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Сергій Співак; Тетяна Королюк; Оксана Мазуренок

*Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя,
Тернопіль, Україна*

Резюме. Розглянуто особливості регіонального розвитку в Україні за умов упровадження адміністративно-територіальної реформи, що викликало необхідність пошуку нових шляхів підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. Визначено основні ознаки конкурентоспроможної територіальної громади. Уточнено сутність поняття «конкурентоспроможної територіальної громади». Проаналізовано основні проблеми, які виникають на шляху становлення добровільних об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. Проведено класифікацію факторів, що впливають на конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад та виявлено критерії, які визначають їх конкурентоспроможність. Виявлено взаємозв'язки й взаємовідносини розвитку виробництва та території в державному контексті. Визначено стримуючі чинники конкурентоспроможності на рівні України та об'єднаної територіальної громади, до яких відносяться: низький рівень виробничого потенціалу підприємств, розміщених на території об'єднаних громад; низька якість трудових ресурсів; низький рівень забезпеченості громад власними фінансовими ресурсами та залучення інвестицій; незадовільний стан транспортних комунікацій; нерозвиненість соціально-культурної сфери; екологічні проблеми; складна демографічна ситуація. Запропоновано соціально-економічні механізми підвищення конкурентоспроможності об'єднаної територіальної громади, який відображає взаємозв'язки державних та територіальних органів влади з суб'єктами господарювання через механізми ефективного територіального розподілу коштів державного бюджету, супроводу господарської діяльності підприємств та організацій, враховуючи основні фактори сталого розвитку – створення сприятливого інвестиційного клімату; раціонального використання природних ресурсів; використання досягнень НТП та інновацій; забезпечення зростання якості продукції, робіт і послуг; використання кадрового потенціалу.

Ключові слова: конкурентоспроможність, об'єднання територіальних громад, система місцевого самоврядування, децентралізація, механізм підвищення конкурентоспроможності.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.06.022

Отримано 01.12.2019

UDC 332.1

FACTORS OF COMPETITIVENESS INCREASE OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

Spivak Serhii; Korolyuk Tetyana; Mazurenok Oksana

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine

Summary. The paper deals with the peculiarities of regional development in Ukraine in the context of administrative-territorial reform, which caused the necessity to look for the new ways of increasing the competitiveness of the united territorial communities. The main features of competitive territorial community are identified. The essence of the «competitive territorial community» concept is clarified. The main problems that arise in the process of becoming voluntary united territorial communities under the decentralization conditions are analyzed. The factors influencing the competitiveness of the united territorial communities are classified and the criteria determining their competitiveness are identified. The interconnections and relationships of production

and territory development in the state context are revealed. Restraining factors of competitiveness at the level of Ukraine and the united territorial community including: low level of production potential of enterprises located in the territories of the associated communities; poor quality of labor resources; low level of communities provision with own financial resources and investments attraction; unsatisfactory condition of transport communications; underdeveloped socio-cultural sphere; environmental problems; difficult demographic situation are determined. The socio-economic mechanism of enhancing the associated territorial community competitiveness reflecting the interconnections of state and territorial authorities with economic entities through mechanisms of effective territorial distribution of state budget funds, support of economic activity of enterprises and organizations, taking into account the main factors of sustainable development creation of a favorable investment climate; rational use of natural resources; use of CO achievements and innovations; ensuring the growth of quality of products, works and services; use of human resources is proposed.

Key words: *competitiveness, united territorial communities, system of local self-government, decentralization, mechanism of increasing competitiveness.*

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.06.022

Received 01.12.2019

Постановка проблеми. В умовах адміністративно-територіальної реформи та фінансової децентралізації соціально-економічний комплекс України потребує вирішення складних реформаційних завдань. Діюча модель управління не забезпечує вирішення основних проблем, що вимагають формування сприятливого життєвого середовища, надання населенню кваліфікованих та доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях, створення сприятливого економічного клімату для зниження дисбалансу між окремими територіальними громадами. Формування фінансово спроможних об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які зможуть забезпечити відповідні економічні, соціальні та екологічні показники розвитку, можливе лише за умови підвищення їх конкурентоспроможності у різних сферах. Отже, актуальним є дослідження факторів, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності ОТГ та розроблення дієвих механізмів формування основи фінансової стабільності територіальної громади для виходу на якісно новий європейський рівень розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем підвищення конкурентоспроможності підприємств та регіону й забезпечення їхньої фінансової стабільності є надзвичайно актуальними як для України, так і для розвинених європейських країн. Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних засад конкуренції та конкурентоспроможності здійснили такі зарубіжні вчені, як І. Ансофф, Г. Гамель, П. Друкер, Р. Ешенбах, Ф. Котлер, М. Портер, К. Прахалад, А. Томпсон, Ф. Хайск, Й. Шумпетер тощо, та українські вчені-економісти: О. Амоша, Б. Андрушків, В. Базилевич, І. Бланк, С. Войтко, А. Гальчинський, В. Геєць, Л. Головова, О. Кузьмін, О. Савицька, С. Савчук, В. Шарко та багато інших. Основна увага науковців зосереджена на дослідженні окремих конкурентних перевагах та факторах, що зумовлюють зростання конкурентоспроможності, а також стримуючих чинників і причинах низького рівня конкурентоспроможності підприємств та регіонів держави. Проте недослідженими залишаються проблеми підвищення конкурентоспроможності ОТГ у контексті адміністративно-територіальної реформи. Власне, ці обставини зумовлюють не лише актуальність і своєчасність досліджуваної проблеми, а й мету та завдання цієї статті.

Метою дослідження є визначення стримуючих чинників та факторів, що зумовлюють зростання конкурентоспроможності територіальних громад, та на їх основі запропонувати соціально-економічний механізм формування основи фінансової спроможності територіальної громади.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання:

- розкрити сутність поняття «конкурентоспроможної територіальної громади»;

- проаналізувати основні проблеми, які виникають при формуванні добровільних об'єднаних територіальних громад в умовах адміністративно-територіальної реформи;

- здійснити класифікацію факторів, що впливають на конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад;

- запропонувати механізм підвищення конкурентоспроможності об'єднаної територіальної громади, який враховуватиме основні фактори сталого розвитку.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, моделювання, системний підхід.

Виклад основного матеріалу. Вивчення питань розвитку територіальних громад неможливе без дослідження їхньої конкурентоспроможності. Відповідно до Закону України «Про об'єднання територіальних громад» та Методики формування спроможних територіальних громад, затвердженої Урядом, визначено основний напрям реформи децентралізації – створення добровільних об'єднань територіальних громад [1, 2].

У методиці формування спроможних територіальних громад під спроможною територіальною громадою розуміють: «територіальні громади, які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці».

Основними складовими, що формують поняття «спроможна територіальна громада», є потенційні та функціональні фактори.

До потенційних відносяться наявність місцевого потенціалу у вигляді майна, фінансів, людських ресурсів (кадрів):

- наявність виробничого потенціалу;
- наявність необхідної інфраструктури;
- наявність достатніх фінансових ресурсів і джерел їх утворення;
- наявність кваліфікованих кадрів.

До функціональних факторів відноситься ефективність використання громадою повноважень та інструментів впливу на органи місцевого самоврядування, здійснення повноцінного місцевого самоврядування й забезпечення потреб мешканців відповідних населених пунктів.

Проте формування конкурентоспроможних і самостійних громад можливе лише за наявності достатніх ресурсів та ефективного їх використання. При цьому основними ресурсами територіального об'єднання є виробничий потенціал (наявність виробничих підприємств, земель сільськогосподарського призначення й природних ресурсів) та фінансове забезпечення адміністративного утворення. Власне кажучи, забезпеченість фінансовими ресурсами дозволяє ефективно використовувати всі ці та інші ресурси територіального об'єднання. Таким чином, розвиток територіальних громад повинен базуватися на принципах конкурентоспроможності, що буде запорукою успішного реформування системи місцевого самоврядування в Україні.

Конкурентоспроможність ОТГ формується завдяки ефективному використанню та управлінню виробничого, фінансового, науково-технічного, інноваційно-інвестиційного, майнового, кадрового потенціалу. Тому формування територіальної громади повинно базуватися на принципах рівномірного розподілу, щоб заздалегідь виключити можливість створення неефективних, неспроможних об'єднань

територіальних громад, які не зможуть забезпечити розвиток адміністративно-територіального утворення. Таким чином, конкурентоспроможною територіальною громадою є така громада, у якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для самостійного забезпечення соціально-економічного розвитку як у короткотерміновій, так і в довготерміновій перспективі.

Станом на 10 грудня 2019 року в Україні створено 1009 об'єднаних територіальних громад, де мешкає загалом 11,3 мільйона людей. Перспективними планами формування територій громад покрито 87,7% території країни. Крім того, 2019 року значно активізувався процес приєднання громад до ОТГ й міст обласного значення. За спрощеною процедурою майже 100 громад приєдналися до 43 міст обласного значення. Процедуру приєднання сусідніх громад пройшли також 70 ОТГ. Загалом до ОТГ приєдналися близько 170 сусідніх сільських та селищних рад [3]. Показники формування ОТГ в розрізі областей наведено в табл. 1

Таблиця 1

Рейтинг областей щодо формування спроможних громад

Table 1

Rating of regions concerning capable communities formation

Область	Загальний рейтинг	Показники						
		1	2	3	4	5	6	7
		К-сть населення ОТГ, МОЗ (тис. осіб)	Площа ОТГ, МОЗ	К-сть ТГ, що не об'єдналися	К-сть районів, не охоплених об'єднанням, приєднанням	К-сть ОТГ, з чисельністю менше 5 тис. осіб	ОТГ з адміністративними центрами у містах обласного значення	Покриття перспективними планами
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Житомирська	1	5	3	3	1	11	3	3
Дніпропетровська	2	2	1	1	1	16	10	1
Хмельницька	3	8	5	5	2	9	4	1
Чернігівська	4	4	4	4	1	14	2	6
Запорізька	5	3	2	2	1	19	8	1
Волинська	6	10	6	6	1	12	6	1
Сумська	7	9	12	12	3	10	1	2
Донецька	8	1	11	11	16	5	8	1
Чернівецька	9	14	8	9	7	6	2	10
Тернопільська	10	16	9	8	4	18	2	5
Миколаївська	11	6	7	10	8	15	8	11
Луганська	12	7	10	7	10	22	11	1
Рівненська	13	21	14	13	9	8	2	1
Івано-Франківська	14	22	18	18	5	3	2	7
Харківська	15	12	19	19	18	1	5	1
Полтавська	16	11	16	16	6	17	4	8
Черкаська	17	15	13	14	2	21	9	14
Херсонська	18	17	15	15	13	20	2	9
Одеська	19	13	17	17	16	6	7	16

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Київська	20	20	23	22	15	4	4	15
Львівська	21	19	21	21	12	7	11	12
Вінницька	22	23	22	20	11	13	2	13
Закарпатська	23	24	24	24	14	2	8	17
Кіровоградська	24	18	20	23	17	23	11	4

Джерело: наведено на основі [3].

Нааявності в ОТГ достатніх фінансових ресурсів і джерел їх утворення певною мірою забезпечується бюджетною децентралізацією за рахунок внесених змін у Податковому та Бюджетному кодексах України, зокрема:

1. Підвищено бюджетну та фінансову самостійність місцевих бюджетів.
2. Створено механізм стимулювання громад до об'єднання та формування спроможних територіальних громад через перехід бюджетів об'єднаних громад на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом України.
3. Розширено дохідну базу місцевих бюджетів:
 - закріплення за місцевими бюджетами джерел доходів (ПДФО – 60 та податку на прибуток приватних підприємств – 10%);
 - запровадження з 2015 року збору з роздрібного продажу підакцизних товарів від 2% до 5% вартості реалізованого товару;
 - розширення з 2015 року бази оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна;
 - передавання з державного бюджету плати за надання адміністративних послуг та державного мита;
 - збільшення відсотка зарахування екологічного податку до 80%.
4. Запроваджено нові види трансфертів.
5. Змінено розмежування зарахування коштів екологічного податку до місцевих бюджетів – 80%, у тому числі до обласних бюджетів – 55%, сільських, селищних, міських бюджетів – 25% та бюджету міста Києва – 80%.

Окрім цих фінансових можливостей, відповідно до статті 241 Бюджетного кодексу України об'єднані територіальні громади отримали можливість подавати заявки до державного фонду регіонального розвитку на отримання фінансування власних інвестиційних проектів регіонального розвитку. У 2015 та 2016 рр. бюджет фонду складав по 3 млрд. грн. щорічно, а у 2017 р. трохи більше – 3,5 млрд. грн. На 2018 рік у порівнянні з попереднім роком загальна сума фонду зросла на 2,5 млрд. і складає 6 млрд. грн. [4].

Поняття фінансової стабільності ОТГ доцільно трактувати як стан, за якого громада спроможна формувати фінансові ресурси в обсязі, достатньому для забезпечення економічного, соціального та екологічного розвитку, ефективно їх розподіляти й оптимально використовувати, оперативно реагуючи на будь-які зміни ринкової кон'юнктури [5]. Таким чином, фінансову стабільність ОТГ зумовлює підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств, що розташовані на їх територіях і стимулює додаткові надходження фінансових потоків.

З іншого боку, конкурентоспроможність підприємств залежить від багатьох факторів зовнішнього середовища та від особливостей соціально-економічного розвитку самої ОТГ. До основних факторів соціально-економічного розвитку ОТГ слід віднести: розміщення промислових підприємств; попит на продукцію; наявність суміжних і

підтримуючих виробництв; соціально-психологічний клімат громади; наявність конкурентного середовища; виробничий потенціал; рівень упровадження інноваційних технологій; система управління фінансовими та інформаційними потоками; кадровий потенціал; екологічна ситуація тощо [6, 7].

Враховуючи сказане, ми запропонували модель формування конкурентоспроможного об'єднання територіальної громади (див. рис. 1).

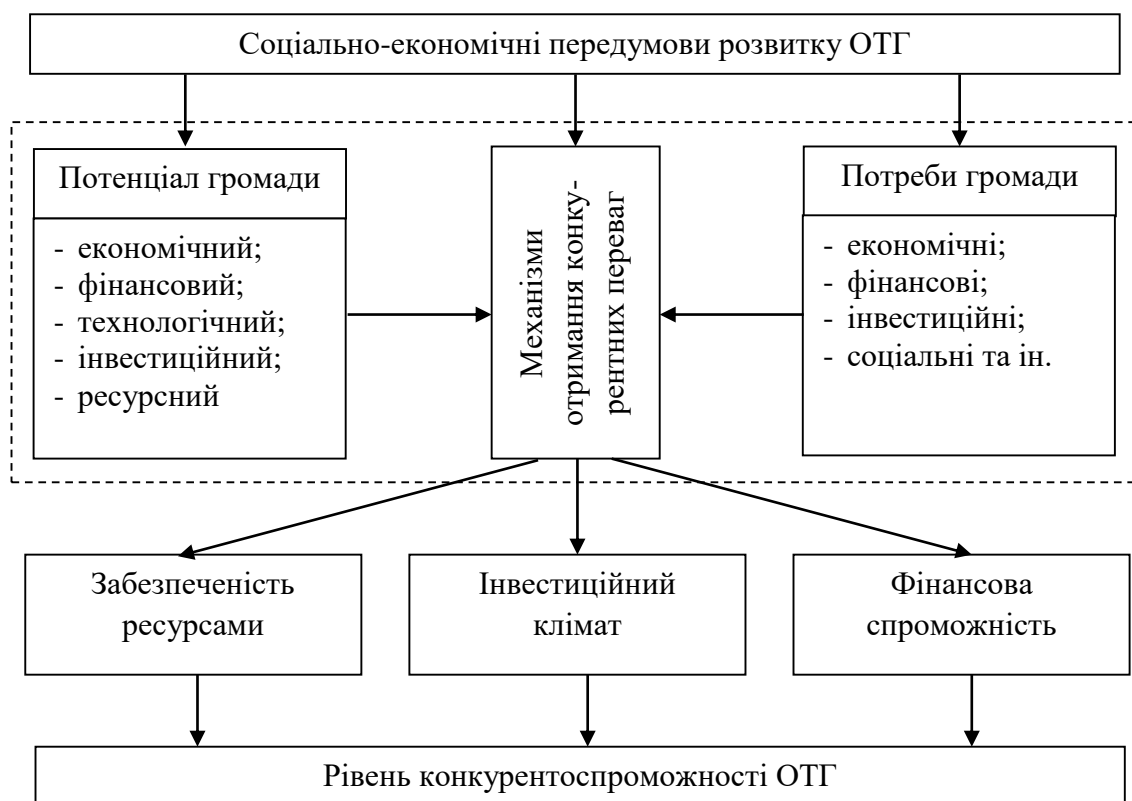

Рисунок 1. Модель підвищення конкурентоспроможності об'єднаної територіальної громади

Figure 1. Model of increase of the united territorial community competitiveness

Для отримання нових та розвитку існуючих конкурентних переваг територіальної громади необхідно застосувати такі механізми:

- 1) організаційні:
 - створення системи партнерства «держава – громада – підприємство»;
 - надання державних гарантій;
 - дотримання екологічних і техніко-економічних стандартів;
 - покращення інвестиційного клімату;
 - створення інноваційної інфраструктури;
 - розроблення заходів захисту від недобросовісної конкуренції та монополізму;
 - надання консалтингових, інформаційних, лізингових, іпотечних та інших послуг промисловим підприємствам;
 - посилення правової та інституційної відповідальності держави перед суб'єктами господарювання, недопущення проявів корупції;
- 2) механізми бюджетної підтримки:
 - бюджетні фінансування повинні здійснюватися за принципами прозорості, доступності й справедливості розподілу;

- надання субвенції на реалізацію інвестиційних та інноваційних проєктів;
 - державне фінансування проєктів переходу на екологічні технології;
 - дотації виробників високотехнологічної продукції;
- 3) фінансові механізми:
- формування держзамовлення на продукцію, аналоги якої закуповуються за кордоном за ринковими цінами;
 - фіскальні й тарифні пільги для наукомістких та високотехнологічних виробництв;
 - пільгове кредитування промислових підприємств;
 - державні гарантії й поручительства для отримання кредитних ресурсів.

Таким чином, спостерігається пряма залежність між рівнем конкурентоспроможності промислових підприємств та фінансовою стабільністю ОТГ – чим вищий рівень конкурентоспроможності промислових підприємств, тим вищим є рівень фінансової стабільності даної ОТГ.

Висновки. Адміністративно-територіальна реформа на сьогодні є ключовою серед усіх реформ, котрі відбуваються в державі, оскільки від її ефективності буде залежати подальше впровадження інших економічних, політичних, соціальних реформ. В умовах адміністративно-територіальної реформи та фінансової децентралізації для забезпечення формування спроможних об'єднаних територіальних громад передаються значні фінансові ресурси. Проте забезпечення високого рівня конкурентоспроможності ОТГ можливе лише за умов комплексного застосування дієвих механізмів, спрямованих на створення сприятливих умов для їх розвитку. Формування ефективної моделі співпраці між сектором економіки й органами місцевого самоврядування, у межах якої співставляються потенційні можливості громади та потреби суб'єктів господарювання й соціально-економічні потреби громади, дає змогу забезпечити максимальний рівень ефективного господарювання в межах об'єднаної територіальної громади.

Conclusions. Hence, administrative-territorial reform is currently the key one among all reforms taking place in the country, since its effectiveness depends on further implementation of other economic, political and social reforms. Under the conditions of administrative-territorial reform and financial decentralization, considerable financial resources are transferred in order to ensure the formation of capable united territorial communities. However, ensuring the high level of UTC competitiveness is possible only under the conditions of complex implementation of effective mechanisms aimed at creating favorable conditions for their development. Formation of the effective model of cooperation between the economic sector and local self-government, where the community potentials and the economic entities needs and socio-economic community needs are compared, makes it possible to ensure the maximum level of effective management within the united territorial community.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 року. Відомості Верховної Ради. 2015. № 13. С. 91.
2. Методика формування спроможних територіальних громад: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 року. № 214.
3. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.gov.ua>.
4. Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. Успішна територіальна громада: будемо разом. Харків: Видавничий будинок Фактор. 2018. 128 с.

5. Співак С. М. Підвищення конкурентоспроможності підприємств як основа фінансової спроможності об'єднаної територіальної громади. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 32. С. 70–77.
6. Співак С. М., Синькевич Н. І. Організаційноекономічний механізм підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах об'єднань територіальних громад. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 7. С. 87–96.
7. Ткачук А. Децентралізація для всіх: від загальної інформації до конкретних порад. К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 52 с.

References

1. Zakon Ukrainy "Pro dobrovilne obiednannya terytorialnykh hromad". 05.02.2015. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2015. № 13. P. 91. [In Ukrainian].
2. Metodyka formuvannya spromozhnykh terytorialnykh hromad: zatverdzhena postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy. 08.04.2015. № 214. [In Ukrainian].
3. Monitorynh protsesu detsentralizatsii vlady ta reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya. URL: <https://decentralization.gov.ua>. [In Ukrainian].
4. Bryl M., Vrublevskiy O., Dancheva O., Seitomanov A., Chubarov E. Uspishna terytorialna hromada: buduiemo razom. Kharkiv: Vydavnychiy budynok Faktor, 2018. 128 p. [In Ukrainian].
5. Spivak S. M. Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv yak osnova finansovoi spromozhnosti obiednanoi terytorialnoi hromad. Prychornomorski ekonomichni studii. 2018. No. 32. P. 70–77. [In Ukrainian].
6. Spivak S. M., Synkevych N. I. Orhanizatsiinoekonomichniy mekhanizm pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva v umovakh obiednan terytorialnykh hromad. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia. 2017. No. 7. P. 87–96. [In Ukrainian].
7. Tkachuk A. Detsentralizatsiia dlia vsikh: vid zahalnoi informatsii do konkretnykh porad. K.: IKTs "Lehalnyi status", 2016. 52 p. [In Ukrainian].